

ЛЕПОСАВА МИЈУШКОВИЋ – ЖИВОТ И РАД *Нови подаци*²

У раду се саопштавају нови, непознати извори о Лепосави Мијушковић (1882–1910), књижевници са почетка 20. века, која је сав свој опус до преране смрти објавила на страницама „Српског књижевног гласника“, а коју је Јован Скерлић назвао „прерано згаслом надом српске књижевности“. Уз досадашњу анализу њеног живота и дела, представљени су нови подаци о Л. Мијушковић кроз „реконструкцију“ епохе у којој је живела (рад Више девојачке школе, незавршени интервју Бранимира Ћосића са Милицом Јанковић, као и предавање Бранка Лазаревића у „Грађанској касини“ 1910), док се као прворазредно откриће у свакојачко оскудним подацима о овој књижевници издваја текст хрватске библиотекарке др Елзе Кучере, објављен у загребачком часопису „Савременик“ за 1910, сачињен као драгоцен сећање на њихово друговање на студијама у Цириху, коме је и посвећена највећа пажња, и који је на неки начин иницирао настанак овог рада.

Кључне речи: Лепосава Мијушковић, прилози за биографију, др Елза Кучера, „Савременик“ (Загреб), 1910.

Још је Јован Скерлић трајно обележио место Лепосаве Мијушковић у српској књижевности, објавивши четири њене прозе у знаменитом „Српском књижевном гласнику“ (у периоду 1906–1908), а потом написавши и „топли некролог“ поводом њене преране смрти 1910. године (СКЕРЛИЋ 1964 : 163). Ипак, како је с правом примећено, то није било довољно за њено видније место у српској књижевности, иако је управо она дала „крепост надоласећег експресионизма“ (ЂОРЂЕВИЋ 1996 :

¹ sgaronja@gmail.com

² Овај рад је настао на основу истраживања која се спроводе на пројекту „Књиженство – теорија и историја женске књижевности на српском језику“, број 178029, под руководством проф. др Биљане Дојчиновић, уз финансијску помоћ Министарства за просвету и науку РС.

95). Може се додати да су историјске турбуленције (Балкански ратови, а поготово Први светски рат, као и Скерлићева прерана смрт 1914) учиниле да њено име, у новим књижевно-друштвеним околностима, падне у готово потпуни заборав.

Заслуга за поновно откриће Лепосаве Мијушковић у српској књижевности припада Драгиши Витошевићу. Он је у својој дисертацији о „Српском књижевном гласнику“ (ВИТОШЕВИЋ 1990) посветио читаво поглавље њеној прози, залажући се, с правом, за поновно објављивање њеног опуса у засебном издању, тј. у једној „лепој књижици“. Тај посао су обавили, такође независно од ове препоруке, два истраживача, Добрица Милићевић и Живорад Ђорђевић, објавивши као посебно издање не само Лепосавин сачувани књижевни опус (четири прозе и три песме), него обавивши и разговоре са последњим савременицима који су још увек (у питању су седамдесете године прошлог века) памтили Лепосаву Мијушковић и били у родбинским везама са њом. Уз одабране фотографије, ово узорито и до сада једино посебно издање (књигу) Лепосаве Мијушковић, објављену готово читаво столеће (1996) након њене смрти (МИЈУШКОВИЋ 1996), послужило је и за ово разматрање њеног обимом малог, али значајног дела, које тек из данашње перспективе можемо посматрати као зачетницу српске модерне. (ГАРОЊА-РАДОВАНАЦ 2010 : 67-93). Стављајући Лепосаву Мијушковић у значајан контекст српске књижевности коју пишу жене (где су открића стално нова и могућа), у међувремену смо дошли до нових података о личности и делу Лепосаве Мијушковић, од којих текст из пера др Елзе Кучере (КУЏЕРА 1910 : 730-735), до сада углавном непознат³, делује као право откриће.

1.

За потпунију биографију Лепосаве Мијушковић незаобилазан траг представљају свакако истраживања везана за делатност Више девојачке школе, прве такве врсте у Краљевини Србији. Ова највиша просветно-образовна установа на Балкану (СОФРОНИЈЕВИЋ 2009 : 31-41)⁴,

³ Овај податак, али само као библиографску чињеницу, доноси једино до сада Малиша Станојевић у свом раду, „Живот и списатељска судбина Милице Јанковић“, *Анали Филолошког факултета*, 16, Београд, 1985, стр. 183.

⁴ Законом о Вишој женској школи од 17. јуна 1863. године, Кнежевина Србија се у доба кнеза Михаила Обреновића уписала у најнапредније земље у смислу женског систематског просвећивања. Виша женска школа почела је са радом 1865. и једним одељењем, да би убрзо имала уписаних пет одељења у шест разреда (1888). Од 1879. уведен је тзв. „учитељски испит“, који је питомице оспособљавао за рад у настави. На позив помоћникаминистра просвете, Љуба П. Ненадовић позвао је у име кнеза Михаила,

од непроцењивог је значаја за стварање прве генерације систематски и темељно образованих девојака из виших друштвених слојева, како из самог Београда, тако и из читаве Србије (па и Бугарске), од којих су многе девојке из ње отишле на студије у иностранство, задуживши својом делатношћу нашу културу, просвету и књижевност. Уз незаобилазан, тридесетогодишњи рад управнице Катарине Миловук на челу ове установе, чији је покровитељ била краљица Наталија, стасавала је прва темељно образована генерација девојака, међу које генерацијски долази и Лепосава Мијушковић. („Завршила је Вишу женску школу у Београду и добила звање професора, а затим отишла у Цирих с намером да тамо докторира. Као најбољи ђак Више женске школе тетка Лепа је добила књигу од краљице Наталије. Ту књигу сам још као девојчица много заволела и често сам је имала у рукама. Сећам се једном приликом, док сам је прелиставала у крилу, тетка Косара је рекла укућанима: „Гледајте, воли да чита као њена тетка Лепа!“ (МИЛИЋЕВИЋ 1996 : 12).⁵

Међу важним именима жена српске културне историје, које су прошле кроз програм ове школе, наводимо нека од имена Лепосавине генерације: Даницу Марковић (песникињу), Милицу Јанковић (књижевницу), Персу Павловић (каснију велику добротворку), Зорку Тодосић и Александру Милојевић (глумице Народног позоришта), Станку Глишић и Косару Цветковић (професорке и преводиоце са француског и руског), Надежду Петровић, велику сликарку, потом и наставницу цртања у овој школи (СОФРОНИЈЕВИЋ 2009 : 35), као и Делфу Иванић, оснивачицу Кола српских сестара и ауторку драгоцених мемоара, тек недавно објављених (ИВАНИЋ 2012 : 88-93).

Име Лепосаве Мијушковић међу савременицима и у књижевним круговима прве деценије 20. века није било непознато. Чини се до сада занемареним податак, који потиче из пера Бранка Лазаревића, познатог предратног и међуратног критичара (ЛАЗАРЕВИЋ 2003 : 178-194) у „златном периоду“ периоду развоја модерне српске књижевности. Он нам посредно сведочи о значају и угледу које је Лепосава Мијушковић (у свега пет година бављења књижевношћу!) већ стекла у београдским књижевним круговима пре Балканских и Првог светског рата. У свом предавању „Жена у нашој модерној лирици...“, које је одржао у Грађан-

Катарину Миловук за прву управницу ове школе, која је то остала до одласка у пензију. За време свог управниковања Катарина Миловук је написала три уџбеника, позвала најквалитетнији наставни и професорски кадар са Велике школе да предаје питомицама, а које су са том спремом веома солидно могле наставити студије у иностранству. Током педесет година свог успешног постојања, у Вишој девојачкој школи образовано је преко 25.000 девојака, и око 2500 учитељица. (СОФРОНИЈЕВИЋ, 2009: 31-41).

⁵ Према сведочењу братанице Л. Мијушковић, Надежде-Секе Мијушковић, професорке музике. Забележио Добрица Милићевић.

ској касини, 11. марта 1910, Бранко Лазаревић убраја Лепосаву Мијушковић у саму „елиту“ тадашњих српских књижевница, наводећи њено име међу следећим истакнутим именима књижевница свог времена: „... Кроз своју поезију, госпође Јелена Димитријевић, и Даница Марковић, и госпођице Исидора Секулић, и Аница Савић, и Лепосава Мијушковић љуто нападају мушкарце, и жале се на њихова космополитска, неверна и широка срца...“ (ЛАЗАРЕВИЋ 2003 : 181).

Да је Лепосава Мијушковић значајно име српске књижевности и сарадница „Српског књижевног гласника“, сведочи (никада објављен, а из скица и белешки реконструисан (УДОВИЧКИ 1975 : 261-270) разговор Бранимира Ћосића са Милицом Јанковић (ЋОСИЋ 2012 : 141-153)⁶ сачињен у Паризу, а предвиђен за његову чувену књигу *Десет писаца – десет разговора* (1934), који међутим, није стигао да објави. Када се на аутографу (концепту) прве странице тог незавршеног разговора погледају белешке исписане Ћосићевом руком, видеће се изнад, уз звездицу забележено и име Лепосаве Мијушковић са следећим исказом Милице Јанковић (поводом псеудонима - Лепосава Михајловић - под којим је у почетку објављивала у СКГ):

„Ето, то је био јак таленат, али је рано умрла. Ето треба неко о њој да говори и пише. Мешали су нас. (Невесински). Била је врло несрећна.“ (подв. Б. Ћ.).

На другој половини исте странице, изнад забелешке „Скерлић“, стоји такође заокружено и име Љубица Ракић (!). Ово може да значи да је Милица Јанковић више говорила Б. Ћосићу о Лепосави, у контексту њеног односа са Љубицом Ракић - име које Милица Јанковић недвосмислено спомиње у контексту забележене синтагме о Мијушковићевој („врло несрећна“).⁷ Теза Иванке Удовички, која је реконструисала овај разговор Бранимира Ћосића са Милицом Јанковић своди се на следеће: да је Милица Јанковић, као савременица Лепосаве Мијушковић „узимајући њено име за псеудоним, на овај начин исказивала дивљење према овој књижевници, тиме претварајући и свој псеудоним Л. Михајловић, повремено у име: Лепосава“ (УДОВИЧКИ 1967 : 121-127).

Међутим, потоњи истраживачи (СТАНОЈЕВИЋ 1985 : 187) долазе до врло једноставне чињенице као доказа, који у потпуности одбацује

⁶ Приређивач Јован Пејчић је први пут овом издању књиге *Десет писаца, десет разговора* (2012) прикључио и два необјављена Ћосићева (реконструкције аутографа) разговора које је Б. Ћосић водио са Милицом Јанковић и Лујом Војновићем.

⁷ Наставак реченице Милице Јанковић: „Послала сам /приче – прим. С.Г./ преко другарице, мислећи да ме псеудоним /Лепосава Михајловић/ може сачувати: Скерлић ме је најзад одао. – „Врло импресивно и модерно.“ /је рекао-прим.С.Г./ Године или наслова /да се сетим – прим. С.Г./: „Не знам. Око 1909. или 1908. или 1910.“ (Прву прозу М. Јанковић је објавила у СКГ, 1909). (ЋОСИЋ 2012 : 143-144).

ову тезу. Реч је, наиме, о томе да сама Милица Јанковић наводи да је иницијале Л. Михајловић узела у знак сећања на свог ујака Лазара Михајловића, такође изузетног ликовног и књижевног талента („који је на њу имао знатан утицај, како на њен развој, тако и на уметничку личност, а уз то је и писао песме и бавио се цртањем тушем, правећи мале, филигрански прецизне слике“ (СТАНОЈЕВИЋ 1985 : 188).⁸

Да је Лепосаву Мијушковић у тадашњим књижевним круговима Милица Јанковић добро познавала и високо вредновала њену прозу, нема сумње, па је штета што у сачуваним скицама Бранимира Ћосића, њена сведочења, која се тичу и ове књижевнице, нису разрађена, што би била драгоцену допуна о још неким „тамним местима“ њеног кратког живота, а у служби бољег ишчитавања њеног дела.

Но, као што бива у истраживањима, сасвим неочекивано, након свих ових „мрвица“ појављује се један, готово читаво столеће непознат и обиман текст о Лепосави Мијушковић⁹, као лично сведочење др Елзе Кучере, а који сведочи о значају који је ова књижевница имала међу савременицима, а коме ћемо даље, као главном предмету овог рада и посветити највећу пажњу.

2.

Текст под једноставним насловом „Лепосава Мијушковић“ из пера Елзе Кучере¹⁰, објављене у загребачком „Савременику“ (КУЋЕРА 1910

⁸ Малиша Станојевић доноси и цитат из пера Марије Илић Агапове (објављене у листу „Београдске општинске новине“, 1938. бр. 4), где се о псеудониму Милице Јанковић каже и следеће: „Не верујући још сама у се, бојећи се подсмеха, она је своје првенце потписивала псеудонимом Михајловић, по имену свог талентованог ујака Михајловића“ (СТАНОЈЕВИЋ 1985 : 188).

⁹ Велику захвалност дугујем **Миладину Милосављевићу из Превешта код Јагодине**, пасионираном библиотекару, који ми је указао на овај број загребачког „Савременика“ из 1910. и овај текст о Лепосави Мијушковић, као и његовом пријатељу **Милутину Стојковићу Лути из Рековца**, који је био љубазан да ми текст донесе на увид.

¹⁰ Др Елза Кучера (Винковци, 1883-Загреб, 1972). Једна је од првих жена из Хрватске с титулом доктора наука из области психологије и филозофије, стечене 1909. на Циришком универзитету у Швајцарској, са тезом: *Die Erkenntnistheorie von Thomas Brown. Eine historische Studie*. Бавила се „експерименталном психологијом, иако нажалост углавном само приватно“. Радилa је као прва жена књижничар у Свеучилишној књижници у Загребу (1909-1944), хонорарни предавач Универзитета у Загребу (Одсек за психологију) и у извођењу вежби из експерименталне психологије. Сарадница Хрватског издавачког библиотеафског завода и суоснивач Хрватског књижничарског друштва, уредница „Ревиије за филозофска и психолошка питања“. Уредница прилога за Хрватску и Босну и Херцеговину у књизи *Библиографија књига женских писаца Југославије* (1936). Писац више уџбеника из психологије (главно дело: *Психолошки темељи етичкога понашања*, и

: 730-735) крајем 1910. године, а поводом смрти Лепосаве Мијушковић, њене пријатељице са студија у Цириху у Швајцарској.¹¹

Као ћерка познатог астронома и природњака Отона Кучера из Винковаца, Елза Кучера је имала за тадашње услове ретку прилику „да у интелектуалној и либералној атмосфери родитељског дома“ након завршеног Женског лицеја и Трговачке академије у Загребу, настави своје студије у иностранству, тачније, у Цириху (ŠVENDA-RADELJAK 2012). Овде је слушала специјалну филозофију, психологију и физиологију, а године 1909. је и докторирала у Цириху, као прва међу женама из Хрватске са докторском дипломом. Управо ово су кључне године када током студија упознаје и Лепосаву Мијушковић, годину дана старију колегиницу из Србије (рођ. 1882), слушаоца истог факултета. Нема сумње (што ће се видети и из њеног текста) да су јужнословенски студенти у Цириху живели веома организовано и јединствено, дружећи се, дискутујући и приређујући разне заједничке културне и књижевне скупове. На њихове адресе, колико се види, редовно су стизали „Српски књижевни гласник“ из Београда, Летопис Матице српске из Новог Сада, „Вијенац“ и „Обзор“ из Загреба, који су се ревносно читали и размењивали. Управо, ко је тада у њима објављивао постајао је „чувен“, а у то време за младу студенткињу из Загреба, како ће се видети из њеног текста, то управо била Лепосава Мијушковић. Треба навести да је дуга животна и радна каријера Елзе Кучере (умрла 1972), протекла онако како је то било типично за жене њене епохе, како на јужнословенским просторима, тако и у читавој Европи. Иако као једина жена са титулом доктора наука у своје време - у Загребу је могла добити само место библиотекарке у Свеучилишној књижници, где је провела читав радни век. Тек пред Други светски рат била је повремено хонорарни предавач експерименталне психологије на Универзитету у Загребу (иако нико сем ње није имао докторат са том

на немачком, 1965). Пензионисала се 1948. године. Водила је кореспонденцију са многим значајним људима своје епохе. Умрла у Загребу, 22. 6. 1972. **Захваљујем се Весни Црногорац**, секретару Друштва библиотекара Србије, која ме је повезала са колегиницама у Свеучилишној библиотеци у Загребу, **Маријани Мишетић**, председници Хрватског књижничарског друштва, као и **Мири Мишкулин** из Загреба, на овим достављеним подацима.

¹¹ Цирих и уопште Швајцарска, тада су имали најлибералније универзитске законе у Европи, по којима су на немачком говорном подручју могле студирати и жене (од 1867). Отуд изузетан прилив и девојака из грађанске елите са јужнословенских простора, односно Аустро-Угарске, али и Краљевине Србије. Пред крај 19. века, у исто време на пример, у Женеву је Делфа Иванић, која је студирала хемију (1897-1899), док у Цириху студирају Милева Марић-Ајнштајн из Каћа, Милана Бота из Крушевца и Ружица Дражић из Шапца (1899), Ружица Шај и Ана Блох, студенткиње медицине из Загреба (видети: Милан Поповић, *Једно пријатељство: писма Милеве и Алберта Ајнштајна Хелени Савић*, Београд, 2005).

темом), што само сведочи о позицији жене у затвореним патријархалним друштвима, те пословима које је читавог живота обављала далеко испод својих квалификација. Да се и даље бавила женским књижевним стваралаштвом сведочи њен капиталан рад *Библиографије књига женских писаца Југославије*, објављене 1936. године (подухват који од тада на овим просторима није поновљен). (ŠVENDA-RADELJAK 2012)

У свом тексту на пуних шест страница загребачког „Савременика“, под једноставним насловом „Лепосава Мијушковић“, Елза Кучера евоцира успомене на своје познанство и друговање у Цириху, са младом српском књижевницом, а поводом њене преране смрти (Л. Мијушковић је умрла марта 1910, а овај број „Савременика“ се појавио у септембру 1910). Иако ово није некролог у уобичајеном смислу те речи, за Е. Кучеру ово јесте повод да комплексно сагледа кроз лична сећања Лепосавин (кратки) живот и дело.

Иако евоциране успомене Елзе Кучере не доносе неке спектакуларне чињенице, значајне новине тичу се, пре свега, описа Лепосавиног физичког и продубљеног психичког лика, као и тренутака који осветљавају атмосферу Циришког универзитета на коме је студирао велики број (и) девојака са јужнословенских простора. Текст Елзе Кучере је снажно проткан и самим текстовима из Лепосавине прозе, у којима као да је и сама Кучера трагала за Лепосавином загонетном личношћу, па је понекад тешко разграничити шта је њен, а шта цитат из Лепосавиних текстова, односно, да ли је реч о допричаној (фиктивној) епизоди из њеног живота. Уколико заиста останемо при чињеници да су лични живот Лепосаве Мијушковић и нарочито њене две прве приче „Утисци живота“ и „Близу смрти“ аутобиографског карактера, онда и ауторка ових сећања *посредованим језиком* сугерише да је велики део личне интиме Лепосава заиста уткала у своју прозу. Од познатих (и кључних) чињеница ту се пре свега мисли на њен покушај самоубиства (дат је цитат из прозе „Близу смрти“ (KUČERA 1910 : 730-731), Лепосавин иронијски став према свету (цитат из приче „Утисци живота“), где се, очигледније него игде, осветљава загонетно одсуство и траума повезана са личношћу њене мајке.

„Sjeća se svoje jadne, griješne matere, griješne zato, što je njoj dala život, pa ga onda sebi oduzela. Njena mati nije imala snage, da istraje do kraja, ali ona će je imati toliko, jer u nje živi oličena vječita ljubav, nad kojom vrijeme nema snage...“ (KUČERA 1910 : 731).

Индикативно је да се заиста Лепосавина мајка у кратким и шутирим сведочанствима, чак ни именом нигде не спомиње, док се у Лепосавиној прози њен лик стално повезује са мотивом „греха“ (женски грех као врста „искорака“ - прељубништва, остављања породице, нарочито деце) што је у малој паланачкој средини било морално неприхватљиво, па се

тима у прози Л. Мијушковић може више објаснити „неуропатска“ тематика њених прича, дотад непознатих у српској књижевности (суицид, хомосексуализам итд.).

Можда сувише деликатан егзистенцијални тренутак Л. Мијушковић у друштву патријархалног морала у коме је живела, није ни Елзи Кучери давао превише слободе да другачије сведочи од /задатих/ моралних оквира о овој личности. Ипак, у свему што је написала о својој пријатељици, присутно је велико разумевање и саучесништво:

„Iza ovakvih priповijesti naslućuje se teška mladost, ali u nje je bilo toliko vjere, znala je tako visoko da je uznese... *Utisci života* (парафраза насловне приповетке – прим. и подвл. С. Г.), stadoše u brzo da krše tu ponosnu djevojku, koja ne može i neće da se sviđa...“ (КУЏЕРА 1910 : 730).

Промишљајући прозу Л. Мијушковић у овом кључу и са становишта да је један живот неповратно завршен, што је заправо прва темељнија анализа Лепосавиног дела, подводећи врло проницљиво и тачно целокупно њено дело као „проблем љубави“, Елза Кучера реконструира заправо генезу и духовне корене „побуњености“ ове необичне српске књижевнице.

„Onda ona potresno tužna priča o bolnoj ljubavi. Kako mlada, strasna djevojka, puna života, prvi put osjeti moć nečega silnoga, što se nalazi izvan nje, a što je kadro da sruši sav njen dotadašnji duhovni život, kako prvi put oćuti želju, da živi samo za sebe i za svoje uživanje i tako jasno shvaća, kako se griješi. Kad napokon pojmi, da je to ljubav, onda joj se cijelim svojim bićem podaje.“ (КУЏЕРА 1910 : 731).

Анализирајући у „биографском кључу“ и Лепосавину последњу прозу („Прича о души са вечитом чежњом“), написану очигледно у Швајцарској, Е. Кучера, доста уверљиво, долазећи до дубљег проблема њене егзистенције, закључује:

„Na osnovi se prvih razočaranja već izgubila vjera u život, smrt se ukazuje kao jedino riješenje. Tijelo valja ubiti, da se duša barem spasi. *Problem ljubavi* još ostaje netaknut. Sad se ispostavlja, da i ta jedinstvena, strastvena velika ljubav, koja ništa ne pozna van sebe, ni društvenih, ni vremenskih granica, po svojim konzekvencama vodi u smrt s jedne, a u duševni paroksizam s druge strane. Sve te snažne, bolne negacije, tako živo, plastično prikazane, maljem, čini se, da su iz kamena isklesane, a iz svakoga retka kao da izbija krv, kojom je napisan. Zamislih se. – *I sad je ona među nama!* (курзив. С.Г. (КУЏЕРА 1910 : 731).

Иако првом реченицом свог текста Елза Кучера прецизно наводи тренутак упознавања са Лепосавом Мијушковић, а то је јесен 1906. године у Цириху („Rekoše mi da je došla neobično darovita srpska spisateljica, ona ista, koja je u „Књижевном гласнику“ („СКГ“ – прим. С.Г.), pod

pseudonimom L. M. svratila već svojom prvom radnjom pažnju na sebe tako, da je „to bio čitav događaj u literarnim krugovima beogradskim“ (KUČERA 1910 : 730), тек након овог увода (литерарне анализе четири објављене Лепосавине прозе на темељу познавања њеног приватног живота), сећања Елзе Кучере почињу ретроспективно, од утисака из тог првог сусрета, као (неочекиваним) почетком једног великог пријатељства.

То упознавање десило се на „суботњем скупу „Горског вијенца“, што је такође драгоценост сведочанство о животу и организованости јужнословенске омладине у Цириху. („Odlučih da pođem na subotnji skup „Gorskog vijenca“, jer sam znala, da ću je ondje naći“ (KUČERA 1910 : 732). Физички опис Лепосаве Мијушковић који том приликом даје Елза Кучера, веома је пластичан и јединствен:

„Vitka, oštra pojava neobično blijeda lica, na pola zatvorenih, pronicavih očiju. Čelo joj je bilo visoko, isprekidano dubokim borama, - premda se inače vidjelo, da je još vrlo mlada, - tamno smeđa kosa glatko počesljana i savita u zatiljku...“ (KUČERA 1910 : 732).

Сам сусрет није међутим, обећавао неко дубоко пријатељство, јер по сведочењу Е. Кучере, први утисак о Лепосавној личности и њеном наступу у друштву, била је њена наглашена „иронија“ према свему и свакоме:

„Pristupila mi je napola izvjedljivo napola ironički, osjetila sam, da su joj već i o meni pripovijedali. Upoznaše nas. Pružila mi je naglo nervoznu, snažnu ruku, činilo mi se, željezo bi mogla da savija. Pozdravim je možda za trun toplije, nego što se obično pozdravljaju novi došljaci u đaćkom krugu, valjda, što sam osjetila, da je jedna od onih, koje dolaze, jer ih goni želja za širim vidicima, za intenzivnijim duševnim životom, a ne zato, da se poslije lakše proture životom, ili jer im se čini otmjeno studirati u inozemstvu“ (KUČERA 1910 : 732).

Конфликтност личности Лепосаве Мијушковић, уобличавају две сцене – кроз сећања Елзе Кучере. Док у првој, кроз неку врсту интелектуалног портрета видимо у њеној личности наглашену побуну против устаљених друштвених норми („U raspravu se umiješala rijetko, ali ustavši jednom, govorila je ozbiljno, jasno, stvarno sa finim prizvukom ironije...“ (KUČERA 1910 : 732), у другом, Елза Кучера уочава њену страсну природу, и чак изузетан музички дар:

„Tek kad poslije dnevnoga reda zapjevaše nekoliko srpskih pjesama, tad se zaniјela. Pjevala je cijelim svojim bićem, onom izlomljenom, strasnom dušom, *punom čežnje i volje za velikim životom* „Kroz ponoć nemu i gusto granje...“ (курзив С.Г. (KUČERA 1910 : 732).

Дијаметралне супротности њене личности из овог примера, Елза Кучера разматра и у даљем пасусу, у сликању Лепосавиног бунтовнич-

ког, чак инцидентног односа према (студентској) околини, у суштини ни-хилистичког односа према друштву:

„Razdražljiva, bolesna pomalo i neotesana učiteljica iz provincije, mislili su mnogi, premda se slabo tko usudio da to otvoreno prizna. A ona je prezirala te „sitničave, kukavne, ćiftinske“ duše, koje su nestajale u osobnostima, a nisu imale ni toliko hrabrosti, da se prikazuju onakovima, kakovi u istinu jesu“. (KUČERA 1910 : 732).

У сваком случају, познанство две студенткиње прерасло је у пријатељство у Лепосавином кратком животу. Овде срећемо по први пут и цитиране њене реченице (мисли и ставове) упућене Елзи Кучери:

„Tako malo ljudi ima među nama“, govorila mi je često. „Da li ih uopće ima?“ Glasno, gorko bi se nasmijala. „I sve te fraze, sve te laži, koje nose u srcu i na jeziku!“ Od ljudi je uopće gotovo nadčovječno mnogo zahtijevala“, коментарише даље Елза Кучера, „а кад тога није било, онда је мучила и њих и себе. И није марила, што их мучи. Нешто демонскога се у таковим часовима јављало у њенome бићу. Кршила је индивидуалност оних, које је волјела, желећи да их посве повуче за собом, а онда их је опет презирала, ако нису знали да се одхравају сугестивној снажној њеној особности. Тако је у вјечној трзавици пролазила животом.“ (KUČERA 722-723).

Лепосавино непроналажење себе ни на универзитету, Елза Кучера такође образложе њеном бујном, немирном и надасве незадовољеном (уметничком) душом:

„Ni na univerzi nije našla onoga, što je tražila. Naišla je na učenjake stručnjake, koji su po ustaljenim svojim metodama tražili istinu, a ona je težila za duševnim razvojem, za obrazovanosti, ali nikad za naukom u užem smislu riječi....Sa velikanima čovječanstva tražila je intimni, živi, duševni saobraćaj; nastojala je da pojmi i č u v s t v e n o (isticanje E. K.) shvati ideje, koje pokreću čovječanstvom. To je za nju značilo razumijevanje...“ (KUČERA 1910 : 733)

У овом је издвојена и једна занимљива Лепосавина карактерна особина:

„Kad bi se vraćala s kojega literarnoga kolegija, izvrsno je karikirala profesore i njihova izlaganja, kad smo izlazile iz psihološkoga predavanja, podrugljivo bi mi se nasmijala: „I t o v i nazivate psihologijom!“ Pak onda ledeno švicarsko nebo, beskrajne magle, suhoparni, trijezni ljudi, sve joj je to bilo tako tuđe...“ (KUČERA 1910 : 733).

На овом месту, сећање Е. Кучера долази и до спомена сталне пратиље у животу Лепосаве Мијушковић, која је такође била из Јагодине и студирала заједно са њом (претпостављамо да је реч о Љубици Ракић):

„...Tek ona tiha, ozbiljna njena drugarica sa finim srpskim profilom, sa svilenim, crnim vlasima i još crnijim dubokim očima bila je vazda uz nju,

a nikad se nije isticala....“ . Природу тог односа, Кучера такође образлаже („...Već su od djetinjstva prolazile ovako dobrim i zlim. To se činilo tako nužno, tako prirodno, a opet, kad se čovjek zamislio, tako rijetko i neobično....“ (KUČERA 1910 : 733).

Друштвени живот употпуњавала им је и „једна мала медицинарка“ са гуслама (виолином – прим. С.Г.) под пазухом, а овај пасус Кучера завршава опсервацијом о суштини немирног бића Л. Мијушковић:

„...U živu, duhovitu razgovoru, u pjesmi i u smijehu bi im prolazile večeri. *Ona je tražila i trebala je uzbuđenja.* (kurziv С.Г.). (KUČERA 1910 : 733).

Најпотпунији портрет Лепосаве Мијушковић, међутим, Елза Кучера даје описујући је у тренуцима њене самоће, када је писањем једино и успевала да каналише своје душевне кризе, у шта је Елза имала приступа, што сведочи о својеврсном високом поверењу које јој је Лепосава указивала:

„Иначе је volila да се завуче у своју собу, да се извали у наслонjaч, завије у густу облак дима, paleći smotku за smotком, и тако да radi. Anatomskim је tad nožem raščinjavalа своју vlastitu dušu. Tjedni су prolazili, а да nije izlazila, kad би htjela да štogod napiše. Niti је право jela niti spavala. Tu nisu pomagali ni razlozi – ni molbe. Trgala је, što би napisala, и opet би pisala. Napokon *mi је pročitала своју priču о duši са većitom čežnjom.* (последњу приповетку управо са тим насловом, објављену у СКГ, 1907. – прим. С. Г.).

Лепосавино трагање за циљем (смислом) у животу, било је врло интензивно, што се види из следећег цитата:

„Tako се ovdje први put из negације izvija позитивно, snažno, па opet isto onako болно питање: Kako треба živjeti, да се и p a k живи с v o j и m животом; која djela треба вршити, да се дође до s v o g a циља? Ne znam, да ли је ikad у себи našla одговор томе питању.“ (KUČERA 1910 : 733).

Лепосава Мијушковић је однос према сопственој прози стално пратила са сумњом, да ли је све довољно добро и да ли се ближи идеалу који је постављала пред себе. („Kad је svršila (читање – прим. С. Г.), туžno, umorno ме је pogledala. „Nije onako, како би htjela да bude, али не могу dalje.“). Кучерин податак да се Лепосава дописивала и са Скерлићем, недвосмислено говори колико је велики критичар уважавао њен таленат и од ње тек очекивао велика дела (што такође, обара тезу да Скерлић „није имао слуха“ за нове, модернистичке токове у српској књижевности):

„Tek kad јој је Skerlić obratio са nekoliko toplih riječi iskrenoga priznanja, stala је zbilja да се odmara.“ (KUČERA 1910 : 734).

Кроз запис о Лепосавиним лектирама и уопште, односу према књигама, у тексту Е. Кучере ишчитава се једна већ трагично обележена судбина, дата у симболичној поенти (њеног претходног покушаја само-

убиства, након којег је послата на студије, да се породица спаси „скандала“):

„Razgledavajući iza toga moju policu, naišla je na Lucerninog „Jedinca“ i ponijela ga je. Već mi je drugi dan vratila knjigu. „Da, reče, takovi smo mi. Ni u što ne vjerujemo, pa opet sve hoćemo ili ništa“. Časkom se trgnu: „A što, reci, onda, ako tane ne pogodi? – Tad sagorijevate sami u svome plamenu, pomislih, ali to nisam mogla da joj kažem. Držim, da me je ipak razumjela.“ (KUČERA 1910 : 734).

О дубини овог пријатељства сведоче и слике / сећања Елзе Кучере на њихове заједничке шетње по алпским горама изнад Цириха. У пасусу који следи уочљиво је једно присно разумевање две душе без много речи, једна атмосфера ретке опуштености и поверења, и можда баш зато, ово је једно од најупечатљивијих сећања:

„Zaredali su mirisni dani albinskog proljeća. Kad je bila umorna, dolazila bi sad češće k meni, jer je osjećala, da volim tu njenu *bolnu, istinsku dušu, što se u životu toliko isprekidala, a vazda je težila za visinom* (moj kurziv). Mojih knjiga nije trpjela, moj rad nije shvaćala, niti marila da ga shvati, ali bi opet bez riječi legla na divan i čekala, dok završim svoj posao, pa onda pođemo zajedno nekud u goru ili da se pustimo na obalu jezera....S njom sam uvijek rado išla, s njom i s njezinom drugaricom, jer nikada nisu mutile sklada....“ (KUČERA 1910 : 734).

Индикативан податак на овом месту представља још један спомен мајке, и то као (ненадокнадиве) особе у Лепосавином кратком животу, а која ју је научила и народним песмама:

„Gdjekad mi je kazivala narodne pjesme, sve pjesmu za pjesmom u dugim čudno isprepletenim nizovima, kako ih je čula od svoje matere.....“¹² Најзад, још једном је истакнут Лепосавин необичан дар – за песму и певање:

„U predvečerje, kad smo se spuštale strminama, volila je da zapjeva obijesne ciganske koračnice, koje su tišinom večeri sve više prelazile u čeznutljive, bolne tonove naših narodnih melodija...“ (KUČERA 1910 : 734).

У тим шетњама, веома значајан податак је и Лепосавино спомињање савремене (српске, београдске) књижевне сцене, где је међу вршњакињама нарочито издвајала и ценила Даницу Марковић:

„Pričala mi je često i o Danici Markovićevoj. Ona joj je bila najbliža među mladim srpskim pjesnicima...“ Retka je pesma, piše mi jednom, koja

¹² Лепосавина изузетна музикалност и дар за (народну) песму могу се генетски потврдити у наследницима – деци њеног брата (адвоката Михајла Мијушковића): Влади Мијушковићу, спикеру Радио Београда и певачу, члану хора „Обилић“, као и Надежди Мијушковић, професорки музике у београдским средњим музичким школама „Мокрањац“ и „Бинички“. Видети: Добрица Милићевић „О животу (и смрти) Лепосаве Мијушковић“ у: Л. Мијушковић, *Приче о души*, 1996.

je učinila na mene takav utisak, kao ova tamna, rastrgana: grozničave noći. Čitala sam je i čitala bih je jednako...Zanimljivo je, kako književna figura ove žene, koja neobično muški vlada svojim stihom, postaje svakim danom sve izrazitija.“ (KUČERA 1910 : 734).¹³

Иако без конкретних навођења (тачне године, одсека на студијама где су студирале и сл.), две пријатељице су се растале, по свему судећи, крајем 1908. године. О томе Елза Кучера пише:

„Još za malo i trebalo je da se vrati u Srbiju. Rado je mislila na taj povratak i teško ga je iščekivala. Bila je tako umorna, a i pobolijevala je već pomalo: tamo će barem za čas opet da oživi! I još se jednom nagnula sa prozora, kad je polazio vlak.

„Dok se opet sastanemo“. – Ikad ili nikad, - odvratih tiho u duši i zamišljeno pođoh svojim putem.

Ona se spremala iza toga u Italiju, a ja sam trebala da završim svoje nauke, pa da se vratim u Zagreb.“ (KUČERA 1910 : 734).

Растанак у Цириху није значио и прекид комуникације. Уследила су Лепосавина писма, па су на овај начин, сачувани и неки њихови (цитирани) одломци, који на овај начин проширују њену сачувану писану заоставштину и говоре о изузетној књижевној фигури:

„*Poslala mi je još nekoliko lijepih pisama iz Srbije* (мој курзив). Voljela je tu svoju domovinu gotovo onom fanatičkom ljubavi zanesenih Ruskinja, koja ni od čega ne zazire.“ (KUČERA 1910 : 734).

Цитат Лепосавиног писма:

„Ja ljubim ovo naše veliko sunce, ovo jasno nebo, ove male kućice, sakrivene prašnjavim zelenilom. Ja ljubim ove naše tužne, drhtave pesme, koje sad u suton zvone kao večernja molitva. Ja ljubim ovu moju rođenu ispucanu zemlju, koja mi u ovim trenucima šapće stalno preiskonske, čudne bajke, koje nose onaj raskidani, bolni akcenat moga plemena, i ja slušam te bajke, slušam ih i osećam, *kako sam onda toliko dobra, toliko sposobna za velika, večita dela...* (мој курзив). Čudno je, da sam ja odrasla pod utiskom svega ovoga, a da ga nikad pre nisam umela da shvatim ovako. Bilo je potrebno, vidim, samo nekoliko meseci da se lišim toga, pa da ga posle sa novom, meni samoj nerazumljivom ljubavi prigrlim, želeći sreću drugima. Eto to je ono najglavnije, što sam dobila za ovu godinu dana.“ (KUČERA 1910 : 734).

По овоме, писмо би могло потицати из 1909. године, док је Елза Кучера још боравила у Цириху.

(Овај, бесумње, најзначајнији (сачувани) аутопоетички исказ Лепосаве Мијушковић, може се тумачити вишеструко и свакако представља

¹³ Права је штета, додајемо данас, што је сва рукописна заоставштина Данице Марковић страдала у савезничком бомбардовању 1944 (као усуду овог тла): да ли је можда и Даница Марковић имала неке записе везане за Лепосаву, или сачувана, нека њена писма?

неку врсту најаве, куда би се даље развио њен таленат. Био би то, по свему „заокрет“ од интимистичких тема о сопственој души, потраге за смислом, кроз борбу ероса и танатоса, ка транспарентнијим темама. Да је поживела, и дочекала епопејске дане Србије у Балканским и Првом светском рату (питање је, да ли би године које следе такође физички преживела!), куда би и како би се њена поетика и књижевна уметност даље развијале?).

Како примећује и Елза Кучера, „ali odmoga joj ovaj put ni tu nije bilo“. Напомињући први пут реалне околности око тешкоћа за добијање „štipendije za dalji boravak u inozemstvu“ ауторка наводи још једно важно место из другог Лепосавиног писма, које, сем као да је искинуто из њене прозе, делује готово пророчки и од вишеструког је значаја за (постмортем) рецепцију ове књижевнице:

„I kad se na kraju upitam, je li vredno ovoga, što se daje, ono, što se dobija, onda...onda bih najvolila, da me nema. Ali moram, moram! Ta kud sa ovoliko mlade snage, što vri, što hoće, što čezne...Dolaze mi trenuci, kad bih u jedan mah raskinula sa svim, svim, ali tada otud iz kuće zatreperi bolno, uznemireno jedan glas: Ne! Ne! Ne! I ja zanemim. I onda bi mogao svako da mi kaže, što hoće, ja bih mu nasmejano odgovorila: Gazite me! Ponizujte me! Šta marim ja! Ja čekam onaj krajnji triumf moje duše, rad kojega je sve to!....I on će doći, ja osećam, da će doći! I bit će veliki. Bit će jedinstven, bit će silan i moj, moj.....“ (KUČERA 1910 : 735)..

Управо тај и такав осећај, није изневерио књижевницу. Њена проза и експресија која бије из њених реченица, учиниле су је актуелном и сто година након смрти.

Сам брзи (физички) крај Лепосаве Мијушковић, није се могао наслутити из њених писама пријатељици. Она је чак у јеку стваралаштва, позивана на сарадњу од стране бројних српских часописа, а када је пријатељица упозорава да чува здравље, она одговара:

„U ostalom, piše i ovaj put, to mi je najzadnja briga. Moji su živci opet udešeni, moja volja opet uskrsla – a to je najvažnije!“ По речима Елзе Кучера, која је очигледно била у сталној преписици са Лепосавом, „nije joj uspelo, da pođe u Italiju, otišla je sa svojom drugaricom u Jenu, da se poslije nekoliko semestara vrati u Cirihi. Iza dugoga vremena mi se opet javlja: „...moja se bolest pogoršala....već je godinu dana, kako ne mogu sebe da povratim bar približno onoj Leposavi, koju ti poznaješ. I dokle tako?!“ (KUČERA 1910 : 735).

Последњи сусрет пријатељица десио се на „загребачком колодвору“. Елза Кучера наглашено литераризује и доба године (јесен) у том последњем сусрету (по свему судећи, у јесен 1909):

„U kasnu jesen, kad je opet polazila iz Srbije u onu sumornu, beskrajnu švicarsku zimu, dočekah je na zagrebačkom kolodvoru. I zbilja, kao da to nije

bila više ona Leposava, koju sam ja nekad poznavala. Pa ipak, bila je ona, samo mirnija, bolja, blaža i za čudo – neobično harmonična pojava. Sama duša, tijelo je gotovo već i nestalo. Pričala je isto onako lijepo, zanimljivo, kao vazda prije, tek finoga prizvuka ironije ne opazih više. Činilo mi se: *da još ne mora umrijeti, sad bi našla cilj svome životu.*“ (курзив С.Г.) (KUČERA 1910 : 735).

Проницљива и фина опажања Елзе Кучера о егзистенцији и драми живота Лепосаве Мијушковић, добијају повремено облик уметничке прозе свакако на најдраматичнијем месту – при непрекидној и интуитивној помисли (бризи) за Лепосаву, као најаве њеног (пребрзог) физичког нестанка:

„Od onda mi se više nije javljala. Znala sam samo toliko, *da je živjela sa svojom drugaricom* (курзив С. Г.) u udobnoj sobi sa dalekim vidikom na grad i na jezero i da je koji put još polazila i na predavanja. Kad zaredaše prvi proljetni dani, mnogo sam mislila na nju. Pričinilo mi se često, kad sam se zaniјela u svoj posao, ko da лежи iza мене na divanu i zaklopljenih očiju чека, dok joj pridem, da пођемо i opet zajedno u onu svježу alpinsku zelen, iza koje se дижу daleke, bijele planine, ili da se spustimo na obalu jezera, prislуškujuci, kako dolaze valovi...“ (KUČERA 1910 : 735).

Најзад, завршни чин ове, у пуном смислу литерарне драме, представља „пошиљка из Србије“, са писмом „њене другарице“ са „Књижевним гласником“ у прилогу, у коме Елза, уместо очекиване приче Л. Мијушковић, наилази на Скерлићев некролог посвећен Лепосави, са закључком да „рана смрт Лепосаве Мијушковићеве лишава српску књижевност једне лепе наде“.

Завршни пасус Елзе Кучера у складу је са оним што је већ она видела у судбини пријатељице: „Tako se i opet svršila jedna „priča o duši sa večitom čežnjom“, као поетски кредо читаве њене прозе (и живота), истовремено са опаском да је добро „da роčiva barem ondje међу својим brdima“. (KUČERA 1910 : 735).

Када знамо да се за Лепосавин гроб данас не зна, ово звучи готово као доследна иронија једног живота (и смрти).

Када би се разложили сви елементи описани у овом драгоценом сећању, пријатељство Елзе Кучера и Лепосаве Мијушковић, трајало је од јесени 1906. (приликом њеног доласка на универзитет у Цирих), а најинтензивније је било током студија 1907/1908. Елза Кучера била са њом у преписци и током 1909, а виделе су се последњи пут крајем 1909. године, да би у јесен 1910. добила вести (преко Љубице Ракић) о њеној смрти (Л. Мијушковић је преминула у пролеће 1910).

Спомен Лепосавине другарице (Љубице Ракић) је код Елзе Кучере дискретан, али константан. Већ у првој реченици, по упознавању са

Лепосавом („Kad sam ušla, *stajala je postrance sa svojom drugaricom...*“ (курзив С.Г, KUČERA : 732), а потом још четири пута. Љубица Ракић је сталан пратилац Лепосавиног живота („S njom sam uvijek rado išla (Елза Кучера – прим.С.Г., KUČERA : 734), *s njom i s njezinom drugaricom*, jer nikada nisu mutile sklada...“). И даље: „Nije joj uspjelo, da pođe u Italiju, otišla je sa svojom drugaricom u Jenu, da se poslije nekoliko semestara vrati u Zurich“ (KUČERA : 735). Још једном се спомиње ова веза: „Znala sam samo toliko, da je *živjela sa svojom drugaricom* u udobnoj sobi sa dalekim vidikom na grad (Цирих – прим.С.Г.) i na jezero i da je koji put još polazila i na predavanja. Kad zaredaše prvi proljetni dani, mnogo sam mislila na nju...“ (сви курзиви С. Г : KUČERA : 735). Лепосава Мијушковић и Љубица Ракић су, по овом, заједно од првих дана младости, заједно су студирале и радиле. Најзад, Љубица Ракић и јавља Елзи за смрти пријатељице. „Jednom nadoh na svom stolu pošiljku iz Srbije. *Poznala sam pismo njene drugarice* (moj kurziv) i bolno me pitanje zaokupilo...“ (KUČERA : 735). Управо по овим информацијама из текста Елзе Кучере, може се закључити да су се Лепосава Мијушковић и Љубица Ракић вратиле у Србију, можда почетком 1910, где је Лепосава (у Јагодини) у марту 1910. и преминула.

Уколико је у првој прози Лепосаве Мијушковић „Утисци живота“ (СКГ 1906), коју смо анализирали у својој студији са становишта поетике модерне (ГАРОЊА-РАДОВАНАЦ 2010 : 75-80), предложак за ову прозу аутобиографски – тј. „растанак“ са Љубицом Ракић, који је књижевница доживела као „малу смрт“ (СКГ, 5/1905), а након тога и покушала самоубиство (друга проза „Близу смрти“, са првим надреалистичким током свести у српској књижевности, СКГ, 6/1906), онда је, на основу текста Елзе Кучере заиста реч о прве две (објављене) прозе са јаком аутобиографском подлогом. Чињеница да су након тога Лепосава и Љубица Ракић поново наставиле „заједно“, односно „склоњене“ захваљујући богатом трговцу Ракићу, на студије у Цирих, створиле су у Лепосавиној личности, како је приметно и Скерлић, „неуропатску“ потребу за раскривањем свих (лажних) друштвених норми, сублимираних у следеће две изузетне прозе „Болна љубав“ и „Прича о души са вечитом чежњом“ (последња прича, управо према сведочанству Елзе Кучере и настала је у Цириху, која приказује сав замах Лепосавиног књижевног талента, и врхунац оствареног опуса), необично је подударна и са поетиком песника епохе модерне (пре свих, са Дисом). У последње две наведене прозе (ГАРОЊА-РАДОВАНАЦ 2010 : 89-92)¹⁴, одвојивши се од аутобиографског предлошка, Лепосава Мијушковић исписује странице које свакако представљају пун замах њеног прозног талента.

У причама „Болна љубав“ Лепосава Мијушковић љубав апсолу-

¹⁴ „Близу смрти“, 80-83, „Болна љубав“ 83-88, „Прича о души са вечитом чежњом“.

тизује и претвара у засебан ентитет, који руши све устаљене и лажне паланачке норме (реч је о ожењеном мушкарцу и младој девојци, која му „добегне“, а који потом доживљавају страсну везу; но, са „одласком љубави“ мушкарац умире, док девојка трагајући за тим апсолутом њихове (изгубљене) љубави, стиже у лудницу). У другој „Прича о души са вечитом чежњом“, у лику главног јунака – новинара, душа је такође засебан ентитет, у „тамници“ тела (попут Диса). И овај јунак чезне за идеалом, прекасно га препознајући у љубави према једној жени, глумици, а након сазнања да је закаснио (и да је госпођа „отпутовала“), затвара се у собу и не излази више, уочавајући своју душу „као наказу“, и попут Доријана Греја, трагично завршава). Све су то приче, оригиналне по новини тема, са снажним присуством еротских сцена (по интензиту блиских прози Боре Станковића), судару са патријархалним моралом, сложеном и модерном проблематиком љубави, као и сукобу ерос-танатос, дакле, потпуно иновацијске у српској књижевности са почетка 20. века.

Према последњим сведочанствима Елзе Кучере, као и по одломцима из наведених писама Лепосаве Мијушковић, кроз њих се наговештавала једна смирујућа зрелост књижевнице, па се само може дослућивати како би се даље развијало њено дело, да је књижевница поживела. У свакојачко оскудним подацима о овој зачетници српске модерне, драгоцене прилог и сведочанство др Елзе Кучере представља прворазредан извор, исписан из пера савременице, која је о Лепосави Мијушковић оставила најобимније сведочанство, и то о најважнијим (последњим) годинама њеног живота, луцидно уочавајући да је сав живот и дело Лепосаве Мијушковић - био у сталној бескомпромисној борби „za bezuvjetnu istinitost i savršenu ljepotu“.

Закључак

Обимом мало, али необично сугестивно дело Лепосаве Мијушковић (Јагодина, 1882-1910), рано преминуле српске књижевнице са почетка 20. века, у целини објављено у знаменитом „Српском књижевном гласнику“ у периоду 1905-1910, којем је и Јован Скерлић одао у два маха необично високо место и јавно признање, привукло је пажњу истраживача тек у другој половини 20. века (Витошевић), што је резултирало објављивањем посебног издања свих прича Л. Мијушковић (прир. Милићевић-Ђорђевић, 1996). Читав век од своје смрти, Л. Мијушковић добија значајно место у контексту сагледавања историје српске књижевности које пишу жене (Гароња-Радованац, 2010). Предмет овог рада је нов, непознат и до сада најобимнији текст о овој књижевници, из пера њене пријатељице са студија,

хрватске књижевнице и библиотекарке др Елзе Кучере, објављен непосредно по Лепосавиној смрти 1910. године у загребачком часопису „Савременик“, а који је до сада остао готово потпуно непознат српској науци. Овим радом приближен је садржај овог драгоценог текста за свестраније сагледавање, како Лепосавиног тематски провокативног дела у контексту епохе модерне, тако и прилично мистериозног живота (и смрти).

Дела Лепосаве Мијушковић

Утисци живота (СКГ 5/1905, књ. XV, св. 6, стр. 401-412); *Близу смрти* (СКГ 6/1906, књ. XVI, 4, 249-256); *Болна љубав* (СКГ 6/1906, књ. XVII, 6-7, 417-426); *Прича о души са вечитом чежњом* (СКГ 2/1907, XIX, 1-2, 1-12, 81-89).

У СКГ-у су објављене још три песме Л. Мијушковић: *Миришу јорговани* (СКГ 6/1906, св. 1, стр. 102); и постхумно *Земљи* (СКГ 10/1910, св. 12, стр. 904); *Мисли* (СКГ 10/1910, св. 12, стр. 905).

МИЈУШКОВИЋ, Лепосава, *Приче о души*, приредили Добрица Милићевић и Живорад Ђорђевић, Радничка штампа, Београд, 1996.

Цитирана литература

ВИТОШЕВИЋ, Драгиша. *Српски књижевни гласник*, Београд: Институт за књижевност и уметност, 1990.

ГАРОЊА-РАДОВАНАЦ, Славица. „Лепосава Мијушковић – зачетница српске модерне“, у: *Жена у српској књижевности*, Нови Сад: Дневник 2010.

ЂОРЂЕВИЋ, Живорад. „Лепосава Мијушковић, јунакиња нашег доба“ у: Лепосава Мијушковић, *Приче о души*, Београд: Радничка штампа, 1996.

ИВАНИЋ, Делфа. *Моје успомене*, приредила Јасмина Милановић, Београд: Институт за савремену историју, 2012.

ЛАЗАРЕВИЋ, Бранко. „Жена у нашој модерној лирици“, у: *Импресије из књижевности и позоришта*, књ. 1, Београд: Завод за уџбенике, 2003.

МИЛИЋЕВИЋ, Добрица. „О животу (и смрти) Лепосаве Мијушковић“ у: Лепосава Мијушковић, *Приче о души*, Београд: Радничка штампа, 1996.

СКЕРЛИЋ, Јован. *Писци и књиге*, књ. 4, Београд: Просвета, 1964.

СОФРОНИЈЕВИЋ, Мира. *Даривале су свом отечеству*, Београд: Библиотека града, 2009.

- СТАНОЈЕВИЋ, Малиша. „Животна и списатељска судбина Милице Јанковић“, *Анали Филолошког факултета*, 16, Београд, 1985, 181-193.
- ЂОСИЋ, Бранимир. *Десет писаца десет разговора*, приредио Јован Пејчић. Београд: Службени гласник, 2012.
- УДОВИЧКИ, Иванка. „Необјављени текст Бранимира Ђосића о Милице Јанковић“, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, књ. XXXIII, св. 1-2, 1967, стр. 121-127.
- HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, XL knjiga, „Večernji list“, Zagreb, 2005.
- KUČERA, Elza. „Leposava Mijuškovićeва“, „Savremenik“: mjesечник Društva hrvatskih književnika, Zagreb, god. V, br. 10, (Listopad 1910), str. 730-735.
- ŠVENDA-RADELJAK, Ksenija. *Образовање и статус књићнићара у Хрватској до увођења студија библиотекарства*, докторски рад, Филозофски факултет, Загреб, 2012.

Slavica O. Garonja Radovanac

LIFE AND TIMES OF LEPOSAVA MIJUŠKOVIĆ – NEW DATA

Summary

The paper focuses on new, until now unfamiliar sources on Leposava Mijuskovic (1882-1910), a writer from the beginning of the 20th century, who published all her work in “Serbian Literary Messenger”. Due to her early death, Jovan Skerlic called her “a prematurely lost hope of Serbian literature”. Along with the familiar facts from her life and work, the paper deals with the new data on Leposava Mijuskovic through the reconstruction of the epoch she lived in (the work of the Girls’ College, an unfinished interview of Branimir Cosic with Milica Jankovic and the lecture of Branko Lazarevic in the “Civil Casinos” in 1910), whereas the most important revelation in the scarce data on this author is the text of Croatian librarian Elza Kucera, published in the journal “Contemporary” in Zagreb in 1910, inspired by precious memories of their studies in Zurich. This text initiated the writing of the paper.

Key words: Leposava Mijuskovic, biography data, Elza Kucera, “Contemporary” (Zagreb),

